

Передбачена статтею 303 КК України кримінально-правова заборона сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією, на наш погляд, також потребує вдосконалення. Кримінальні законодавства Російської Федерації, Іспанії, Норвегії, Бельгії та багатьох інших країн поряд із втягненням в заняття проституцією передбачають відповідальність за «примушування до продовження заняття проституцією», або за «утримання особи проти її волі в цьому стані». Вважаємо за доцільне і у вітчизняному законодавстві визнати злочинними такі дії. Крім того, недовіком чинної редакції статті 303 КК України є відсутність належної диференціації санкцій в залежності від різних за ступенем суспільної небезпечності способів вчинення цього злочину. Зокрема, очевидно на наш погляд, є необхідність передбачення в якості кваліфікуючої обставини насильства, що не є небезпечним для життя та здоров'я або погрози його застосування, а в якості особливо кваліфікуючої обставини насильства, що є небезпечним для життя та здоров'я або погрози його застосування.

Також на сьогодні всупереч вимогам Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії незлочинною в Україні залишається купівля сексуальних послуг від дитини. Слід мати на увазі, що статті 155 та 156 КК України охоплюють лише малу частину всього комплексу суспільно-небезпечних дій у цій сфері. Так, стаття 155 КК України не розповсюджується на статеві зносини з особою, яка досягла статевої зрілості, а стаття 156 КК України – на вчинення розпусних дій щодо осіб, які досягли шістнадцятирічного віку. Отже користування сексуальними послугами дитини віком від 16 до 18 років є незлочинними в той час коли саме цю вікову категорію дітей найчастіше залучають до проституції. Тому, на наш погляд, є необхідність криміналізації та закріплення в окремій статті КК України відповідальності за користування дитячою проституцією. Наявність кримінально-правової заборони зазначених дій вплине на зниження попиту на такого виду послуги, що відповідно, призведе до зменшення кількості залучених до цієї сфери дітей.

Сподіваємось, що подальший розвиток та впровадження в життя наведених пропозицій сприятиме підвищенню ефективності боротьби з сексуальною експлуатацією людини та допоможе суспільству належним чином стримувати поширення такого соціального зла.

Література

1. Орлеан А.М. Експлуатація людини: поняття та класифікація основних видів (кримінально-правовий аспект) // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2011. – № 4 – С. 52-53. 2. Дурманов Н.Д. Советский уголовный закон. – М.: Изд-во Моск-го ун-та., 1967. – 319 с.

Р.С. Орловський

(доцент кафедри уголовного права № 1
Національного університета «Юридическая
академия имени Ярослава Мудрого»,
кандидат юридических наук)

ЮРИДИЧЕСКАЯ ПРИРОДА СОУЧАСТИЯ: ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ

В науке уголовного права нет единства мнений о юридической природе соучастия. В современной теории уголовного права сложились две основные точки зрения на конструкцию соучастия. Согласно первой из них, соучастие обладает акцессорным, то есть дополнительным характером, вторая, состоит в самостоятельном характере ответственности соучастников.

Акцессорная теория соучастия состоит в признании несамостоятельного, придаточного характера соучастия. Ответственность соучастников связывается с ответственностью исполнителя, и эта связь заключается в том, что соучастник несет ответственность за свои действия лишь при наличии наказуемого действия исполнителя. В Уголовном кодексе Франции 1810 г., наиболее полно было оформлено представление об акцессорной природе соучастия, хотя начало этому было положено в эпоху Французской революции и впервые законодательно оформлено в 1791 г. В этих законодательных актах уголовно-правовая оценка действий соучастников определялась оценкой действий исполнителя и зависела от нее. Если исполнитель совершал оконченное преступление, то за оконченное преступление должны были отвечать и соучастники. Если состоялось лишь приготовление или покушение, соучастники должны нести ответственность за неоконченное преступление. Акцессорная теория, до сих пор считающаяся классической, сформировалась на основе трех теорий соучастия появившихся еще в XVIII веке: объективной, субъективной и смешанной.

Объективная теория соучастия, сформулированная А. Фейербахом, была одной из первых попыток деления соучастников на главных и второстепенных. Главным виновником А. Фейербах, считал того, кто был главной (достаточной) причиной преступления, то есть чьими действиями было совершено преступление в полном объеме, все остальные участники относились к пособникам, так как лишь содействовали результату, то есть были второстепенной (дополнительной) причиной.

Представители субъективной теории соучастия указывали, что различие по объективной деятельности соучастников приводит только к признанию их равной ответственности, а поэтому необходимо обратиться к внутренней стороне, к характеру намерения, к определению того, в чьих интересах действует виновный. Согласно субъективной теории, главным виновником признавался тот, кто действовал для достижения собственной цели, или тот, кто, совершая деяние, видел в нем собст-

венное дело; пособником признавался тот кто, содействовал осуществлению чужого намерения. Лицо, не имеющее непосредственного интереса в преступлении, не превращалось в главного виновника тогда, когда совершалось главный акт преступления.

Сторонники смешанной теории полагали, что главным виновником будет тот, кто, во-первых, был творцом преступного умысла; во-вторых, тот, кто выполнил главное деяние. Пособниками признавались те, которые содействовали главным виновным или в составлении умысла или в его выполнении [2]. Русский криминалист А.П. Жиряев писал, что оба взгляда, объективный и субъективный, ложные в своей исключительности, представляют каждый свою справедливую сторону, а поэтому их необходимо соединить между собой [5].

Концепция соучастия, сформировавшаяся как результат синтеза трех выше названных теорий соучастия и получившая название акцессорной по верному замечанию М.И. Ковалева не составляет чего-то органически целостного. Науке уголовного права известны многие виды акцессорности:

- 1) строгая акцессорность, когда все – и наказание и освобождение от наказания – подчинено исполнению преступления;
- 2) логическая акцессорность, которая предполагает, что наказание за соучастие должно быть определено лишь в пределах санкции, установленной законом за главное деяние;
- 3) акцессорность по наказанию, то есть требование, чтобы степень наказуемости соучастников определялась по степени ответственности исполнителя;
- 4) акцессорность по степени завершенности деяния;
- 5) лимитированная акцессорность, сводится к тому, что наказуемость соучастия должна быть связана с совершением противоправного деяния не более чем при помощи какой-либо формы вины, то есть по сути дела допускается неосторожное соучастие [6].

М.И. Ковалевым была разработана доктрина ограниченной акцессорности. Ограниченный характер акцессорности заключается в том, что добровольный отказ исполнителя преступления от его совершения не исключает привлечение к ответственности прочих соучастников.

Подводя итог сказанному, следует согласиться с мнением С.С. Аветисяна, который отметил, что: «Рассмотрение акцессорной природы соучастия в срезе абсолютной зависимости ответственности соучастников от ответственности исполнителя преступления отрицает индивидуализацию наказания соучастников» [1, с. 23]. Кроме того, акцессорность соучастия, во-первых, отнюдь не исключает общественной опасности и противоправности действий соучастников; во-вторых, ни организатор, ни подстрекатель, ни пособник не выполняют своими действиями объективной стороны конкретного состава преступления. Вероятнее всего следует признать, что акцессорная теория лежит в основе ответственности соучастников, однако признание акцессорной природы соучастия, вовсе не означает абсолютной зависимости ответственности соучастников от ответственности исполнителя. Ответственность

соучастников не всегда зависит от ответственности исполнителя и подчас носит самостоятельный характер.

Вторая точка зрения есть отражением концепции о самостоятельном характере ответственности соучастников. Ее суть состоит в том, что соучастие представляет собой самостоятельную форму преступной деятельности и соучастники несут ответственность не за действия исполнителя, а за совершенные ими лично деяния, и именно совершение этих действий является основанием их уголовной ответственности и определяет ее пределы.

Теория самостоятельной ответственности соучастников преступления позволяет привлечь к уголовной ответственности лицо за неудавшееся подстрекательство или неудавшееся пособничество. Данная концепция полностью отвергает солидарную ответственность лиц, совместно совершивших преступление. Каждый из соучастников преступления несет ответственность в пределах своей личной вины. Это положение соответствует уголовно-правовым принципам вины и полностью вписывается в доктрину субъективного вменения [1, с. 25]. Соучастник преступления не подлежит ответственности за действия исполнителя или за причинения такого общественно-опасного последствия, которые не охватывались его умыслом.

К особенностям этой концепции следует отнести и то, что при совместной деятельности усилия соучастников направлены на достижение единого преступного результата, однако такое единство не обязательно выражается в тождестве составов, поскольку в содержании умысла между соучастниками, с одной стороны, и исполнителем – с другой, могут быть расхождения, то в их действиях возможно, установить и признаки различных составов преступлений [8].

Современной науке уголовного права известны и другие, новейшие теории соучастия, например, системная теория соучастия, которая предполагает установление в действиях соучастников общего состава преступления [3]. Одновременно в уголовно-правовой доктрине предпринимаются попытки преобразовать институт соучастия в преступлении в «институт совместного преступного деяния» [4], или например, в «институт стечения лиц при совершении преступления» [7].

В целом необходимо отметить, что упомянутые теории соучастия, а также попытки его преобразования с одной стороны, носят, по меньшей мере, дискуссионный характер, а с другой, наряду с акцессорной теорией и теорией самостоятельной ответственности соучастников, являются неоценимым вкладом в развитие сложнейшего института уголовного права – института соучастия в преступлении.

Литература

1. Аветисян С.С. Соучастие в преступлениях со специальным составом: Монография. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2004.
2. Арутюнов А.А. Системная теория соучастия // Адвокатская практика. – 2001. – № 1.
3. Арутюнов А. Институт соучастия: исторический экскурс // Российский

следователь. – 2002. – № 5. 4. Безбородов Д.А. Методологические основы учения об уголовной ответственности за совместное преступное деяние: Автореф. дисс. ... докт. юрид. наук. – СПб., 2007. – С. 10. 5. Жираев А.П. О степени нескольких преступников при одном и том же преступлении. – С-Пб., 1850. – С. 58-59. 6. Ковалев М.И. Соучастие в преступлении. Часть первая. Понятие соучастия. – Свердловск, 1960. – С. 102. 7. Плотников А.И. Некоторые проблемы развития уголовного законодательства // Преступность и уголовное законодательство: реалии, тенденции, взаимодействия: Сборник научных трудов / Под ред. докт. юрид. наук, проф. Н.А. Лопашенко. – Саратов: Саратовский Центр по исследованию проблем организованной преступности и коррупции, 2004. – С. 132-136. 8. Пушкин А. Принципы акцессорной и самостоятельной ответственности соучастников преступления // Законность. – 2001. – № 3.

В.І. Паванітвський

(доцент кафедри кримінального права та кримінології
Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент)

ПРОБЛЕМИ СПІВУЧАСТІ У ЗЛОЧИНАХ ПРОТИ ТРУДОВИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Проблема захисту трудових прав людини в Україні продовжується залишатися актуальною протягом останніх двох десятиріч. Так, кількість зареєстрованих безробітних в Україні на 1 жовтня 2011 р. складає 404,5 тис., а сума заборгованості з виплати заробітної плати на 1 вересня поточного року становить 1155,3 млн. грн. [1]. Зазначена ситуація вимагає суттєвого посилення боротьби з негативними явищами у сфері трудових відносин, у тому числі, заходами кримінально-правового впливу.

Кримінальний кодекс України 2001 р., відповідно до Конституції, визнає пріоритетним захист прав та свобод громадян. Суттєво збільшилась кількість кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за порушення трудових прав людини. Зокрема, ст. 170 КК «Перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій», ст. 171 КК «Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів», ст. 172 КК «Грубе порушення законодавства про працю», ст. 173 КК «Грубе порушення угоди про працю», ст. 174 КК «Примушування до участі у страйку або перешкоджання участі у страйку», ст. 175 КК «Невиплата заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат». В той же час, правоохоронні органи та суди стикаються з певними труднощами, що виникають в процесі застосування кримінального законодавства за порушення трудових прав. Однією з таких проблем виступає проблема співучасті у злочинах проти трудових прав людини.

Скоєння значної кількості посягань проти трудових прав може здійснюватися лише спеціальним суб'єктом. Про це зазначається у самій диспозиції відповідної статті або ж обумовлюється самим характером зло-

чинних дій, перелічених у законі. Так, ч. 2 ст. 171 КК встановлює відповідальність службової особи за переслідування журналіста, грубе порушення угоди про працю вчиняється службовою особою підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, а також окремим громадянином або уповноваженою ними особою (ст. 173 КК). За безпідставну невиплату заробітної плати, стипендії, пенсії чи іншої установленної законом виплати громадянам підлягає відповідальності керівник підприємства, установи або організації незалежно від форми власності чи громадянин – суб'єкт підприємницької діяльності. У диспозиції ст. 172 КК хоча прямо і не вказується на суб'єкта злочину, однак аналіз закону дозволяє стверджувати, що ним може бути лише особа, на яку покладений обов'язок за дотриманням та забезпеченням трудових прав працівників на підприємстві, установі, організації. В наукових дискусіях окремими вченими підтримувалась теза про те, що суб'єктом грубого порушення законодавства про працю (ст. 172 КК) може бути загальний суб'єкт, зокрема зазначалося, що за незаконне звільнення може відповідати особа, яка не має повноважень щодо звільнення працівника [2, с. 131-132]. Насамперед маються на увазі такі звільнення, які сталися на великих підприємствах, коли керівник через ті чи інші причини не зміг розібратися в ситуації або був введений в оману своїми помічниками чи іншими особами. На думку І.П. Лановенко, головне полягає не в тому, ким підписано наказ про незаконне звільнення працівника з роботи, а в установленні дійсного винуватця (чи винуватців) протизаконного діяння. Ця теза отримала досить змістовне обґрунтування в роботі Н.О. Гурорової «Кримінально-правова охорона державних фінансів України». Використання повноважень особи, яка діє з необережності, або невинно, за словами Н.О. Гурорової, є загальною проблемою співучасті. У цьому випадку, стверджує вона, функції службової особи фактично перекладає на себе вина особа [3, с. 314]. З таким висновком можна погодитися лише частково, у випадку, коли фактичний власник підприємства приймає рішення, використовуючи дії юридичного власника або уповноваженої ним службової особи, що може бути визнано посередньою винністю. Але як бути у випадку, коли особа, що не володіє ані фактично, ані юридично такими повноваженнями, своїми діями уводить в оману службову особу, яка й приймає невірне рішення. Наприклад, бригадир, бажаючи звільнити небажаного йому працівника, директору заводу дає неправдиві відомості, внаслідок яких і здійснюється незаконне звільнення. У такій ситуації бригадир ані юридично, ані фактично не привласнює повноважень керівника, а лише використовує його помилку, неухважність, недбалість. Повноваження зі звільнення працівників із роботи покладаються тільки на окремих службових осіб, у більшості випадків – керівників підприємств, із метою найдієвішого захисту одного з основних трудових прав людини. Рішення про звільнення працівника з роботи повинно прийматися з урахуванням усіх обставин і положень. Тому суб'єктом злочину, пов'язаного з незаконним звільненням, може бути тільки спеціальний суб'єкт, а саме особа яку наділено законом такими повноваженнями. Зазначений висно-